

Sağlık çalışanlarının organ bağışına tutumu

Attitudes of healthcare professionals to organ donation

Gözde İnal

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sağlıkta Kalite Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Bölümü, İstanbul/Türkiye, inalgozde8147@gmail.com. 0009-0004-7721-539X

Öz

Bu derleme, sağlık çalışanlarının organ bağışına tutumu araştırılarak genel bir sonuç çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Organ yetmezliği insanların karşı karşıya kaldığı en önemli sağlık sorunlarından biridir. Son dönem organ yetmezliğinde tek ve etkili tedavi yöntemi olan organ nakli; canlı veya ölü (kadavra) vericiden sağlam organın alınarak alıcı kişinin hasarlı ya da çalışmayan organının yerine nakledilmesi işlemidir. Organ naklinin gerçekleştirilmesinde ise en kritik nokta organ bağışdır. Organ bağışı; kişinin kendi isteği ile yaşamında veya öldükten sonra organlarının bir kısmı ya da tamamının hasta kişiler için kullanılmasına belgeyerek izin vermesidir. Kalp gibi canlıdan bağış ile mümkün olmayan organlarda ölüden bağışa ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak ülkemizde ölüden bağış oranları canlıdan bağış oranlarına göre oldukça düşük sayıdadır. Toplumun farkındalığının ve bilgi eksikliğinin olması temel nedenler arasında yer almaktadır. Bu noktada toplum ile yakın ilişkiler halinde olan sağlık çalışanlarına önemli rol düşmektedir. Literatürde 2017-2022 tarihleri arasında yapılan çalışmaların değerlendirilerek, sonuçlarının derlenmesiyle oluşturulan 'sistematik derleme' niteliğinde bir çalışmadır. Çalışmanın sonucunda organ bağışı konusunda sağlık profesyonellerinin bilgi eksikliklerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Organ Bağışı, Sağlık Çalışanları Organ Bağışı, Organ Nakli

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sağlıkta Kalite Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Bölümü, İstanbul/Türkiye, inalgozde8147@gmail.com. 0009-0004-7721-539X

DOI:

10.5281/zenodo.7760105

Received Date/Gönderme Tarihi:

06.03.2023

Accepted Date/Kabul Tarihi:

19.03.2023

Published Online/Yayımlanma Tarihi

23.03.2023

ABSTRACT

This review was made in order to make a general conclusion by investigating the organ donation and attitude of health professionals. Organ failure is one of the most important health problems that people face. Organ transplantation, which is the only and effective treatment method in end-stage organ failure; It is the process of taking the healthy organ from a living or dead (cadaver) donor and transplanting it to the place of the damaged or non-functioning organ of the recipient. The most critical point in the realization of organ transplantation is organ donation. Organ donation; It is the person's willingness to allow some or all of his organs to be used for sick people, either in his life or after his death. Organ donations, such as the heart, that are not possible with living donations, are needed from the dead. However, in our country, the donation rates from the dead are quite low compared to the donations from the living. The lack of awareness and knowledge of the society are among the main reasons. At this point, health workers who are in close relations with the society play an important role. It is a 'systematic review' which is created by evaluating the studies in the literature between 2017-2022 and compiling the results. As a result of the study, it was observed that there was a lack of knowledge of health professionals about organ donation.

Key Words:

Organ Donation, Healthcare Professionals Organ Donation, Transplantation

1.GİRİŞ

İnsanlar yaşamlarının belirli dönemlerinde sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalabilirler. Organ yetmezliği de bu sağlık sorunlarından biridir (Tetik ve Cebesoy, 2018). Organ, insan vücudunda yer alan, farklı dokulardan oluşan, damarlanmasını, yapısını ve fizyolojik fonksiyonlarını gerçekleştirme özelliğini sürdüren ayrılaşmış parçalardır (Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği, 2022).

Günümüzde kronik organ hastalıklarında geçerli, rutin ve ileri bir tedavi yöntemi olan organ nakli tercih edilmektedir (Göz ve Şark-Gürelli, 2007). Organ naklinin en önemli ve temel hedefi organ yetmezliği gelişerek yaşamının sonuna gelmiş bir kişinin hayatını kurtarmak, yaşam süresi ve kalitesini arttırmaktır (Özdağ, 2001).

Reference | Atf : İnal, G. (2023). Sağlık çalışanlarının organ bağışına tutumu. Journal of 5N1Quality, 1(1), 39-45.

Organ nakli, vücutta görevini bir sebepten ötürü gerçekleştiremeyen bir organın yerine canlı vericiden veya kadavradan aile onayı ile birlikte alınan sağlam bir organın nakledilmesidir (Sıpkın vd., 2010). Karaciğer, kalp, böbrek, akciğer, ince bağırsak, pankreas gibi yaşamsal önemi olan pek çok organın nakli gerçekleştirilebilmektedir (Özmen vd., 2008). Türkiye’de organ naklinde yapılan ilk girişim 1962 yılında Dr. Kemal Beyazıt tarafından yapılan kalp naklidir. Fakat nakilden sonra hasta yaşamını yitirdiği için bu nakil kayıtlara başarısız olarak geçmiştir (Örer ve Oto, 1999). Ülkemizde ilk başarılı organ nakli ise 1975 yılında Dr. Mehmet Haberal tarafından gerçekleştirilen bir anneden oğluna böbrek nakledilmesidir (Kara vd., 2012). Organ naklinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli organlar, organ bağış yoluyla temin edilmektedir (Yaşın-Tekizoğlu, 2018).

Organ bağış, bireyin hür iradesi ile organ ve dokularının tamamı ya da bir kısmının başka hastaların tedavisi amacıyla kullanılmasına belgeleyerek izin vermesidir (Şen ve Özaydın, 2004). 18 yaşından büyük ve akli dengesi yerinde olan kişiler en az iki tanık eşliğinde yazılı beyan ile organ bağışında bulunabilmektedir (Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun, 1979). Organ nakillerinde bağışçı (verici) canlı ya da ölü (kadavra) olabilir (Yazar ve Açıkgöz, 2016). Canlı vericili organ nakli, alıcı kişinin dördüncü dereceye kadar (dördüncü derece dâhil) yakınlarından yapılabilmektedir (Tomruk, 2018). Bu nakil türü vericinin sağlığını koruyacak ve hayati risk oluşturmayacak şekilde tek olan organlarından bir kısmının (karaciğer) veya çift organlarından birinin (böbrek) nakledilmesi şeklinde gerçekleştirilir (Şapulu-Alakan ve Aşıcıoğlu, 2021). Kadavra donör (ölü verici) ise solunum ve dolaşımı yalnızca bağılı olduğu cihazlar sayesinde sürdürülebilir, tıbbi olarak geri dönüşümü kesinlikle mümkün olmayan, ilgili hekimlerden oluşan kurul tarafından onaylanarak beyin ölümü tanısı konulmuş vericidir (Orçun ve Görkey, 2014). Kişi yaşamında organlarını bağışlamış olsa bile ölü vericide organların alınabilmesi için ailesinin izni gerekmektedir (Demir- Doğan vd., 2016).

Ülkemizde organ bağış ve nakli ile ilgili uygulamalar ve çalışmalar 29/05/1979 tarihli 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun’ a göre yapılmaktadır. Bu kanuna göre 18 yaşını doldurmamış ve akli dengesi yerinde olmayan kişilerden organ ve doku alınmasının yasak olduğu, bir bedel ya da çıkar karşılığı doku ve organ satılmasının yasak olduğu, canlı vericilerde vericinin yaşamını mutlak surette sona erdirecek veya tehlikeye sokacak olan organ ve dokuların alınmasının yasak olduğu, ölüden organ alınmasında tıbbi ölümün gerçekleştiğine, biri nörolog veya nöroşirürjiyen, biri de anesteziyoloji ve reanimasyon veya yoğun bakım uzmanından oluşan iki hekim tarafından kanıta dayalı tıp kurallarına uygun olarak oy birliği ile karar verildiği belirtilmiştir (Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun, 1979).

Gelişmiş ülkelerde organ ihtiyacının çoğunluğu kadavra donörlerden temin edilirken, ülkemizin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde temel problemler kadaverik organ nakli sayısının yeterli seviyede olmamasıdır (G. Şantaş ve F. Şantaş, 2018). Organ bağışının yetersiz olmasına neden olan sebepler; organ bağış konusunda bilgi eksikliğinin olması, dini inançlar, vücut bütünlüğüne dokunulmaması isteği, cenazeye saygısızlık yapıldığı gibi fikirlerdir (Ertaş ve Çiftçi-Kıraç, 2018). Organ bağış sayısını arttırmak için kişilerin bilgi eksikliğini gidermek, reddedici tavırlarını ve tutumlarını yok etmek, tüm mecralarda bu konu hakkında engelleri aşmak gerekmektedir (Balcı ve Şahingöz, 2014). Bu konuda öncelikle sağlık profesyonellerinin eğitimlerinde gerekli önemin verilmesi, toplumsal bilincin ve farkındalığın oluşmasında etkili yollardan birisidir (Kurt vd., 2018).

Bu derleme, konu ile ilgili literatür taranarak sağlık çalışanlarının organ bağışına tutumunu belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Tasarımı

Çalışma sistematik derleme olarak tasarlanmıştır. Bu çalışma, sağlık çalışanlarının organ bağıışı ve tutumu konusunda yapılan retrospektif kesitsel, retrospektif tanımlayıcı, tanımlayıcı, meta analiz ve vaka çalışması incelenmiştir.

2.2. Araştırmada Kullanılan Veri Tabanları

Çalışma için 2017-2022 tarihinde PubMed, Medline, Google Akademik ve Cochrane veri tabanlarından "organ bağıışı, sağlık çalışanları organ bağıışı, organ nakli anahtar kelimeleri kullanılarak makale taraması yapılmıştır. Araştırmacı tarafından ulaşılan makaleler incelenmiştir. Çalışmanın konusu ile ilgili ve dâhil edilme kriterlerine uyan 8 makale değerlendirmeye alındı. Araştırmacı, değerlendirme sonuçlarını makale özet formuna işleyerek karşılaştırmış ve konu ile uyumlu olanlarını almıştır (Tablo 1).

2.3. Araştırmaya Dâhil Etme Kriterleri

Sağlık çalışanlarının organ bağıışı ve tutumu konusuyla ilgili olması, Türkçe veya İngilizce yazılmış olması, 2022'ye kadar yayınlanmış olması, araştırma makalesi olması ve tam metnine ulaşılabilmesi olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1'de sağlık çalışanlarının organ bağıışına tutumu ile ilgili çalışmalara ve sonuçlarına yer verilmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Son dönem organ yetmezliğinde olan hastaların tek tedavi yöntemi olan organ naklini gerçekleştirebilmek için gerekli olan en önemli nokta organ bağıışı konusudur. Ülkemizde organ bekleyen çok fazla sayıda hasta olmasına rağmen organ bağıışı konusunda sayılar yetersiz kalmaktadır. Organ bağıışının artırılması için en önemli husus ise bu konuda toplumda farkındalık oluşturulmasıdır. Bu noktada hasta ve hasta yakınları ile sürekli yakın ilişki içerisinde bulunan sağlık profesyonellerine önemli roller düşmektedir. Her konuda bilgilendirmelerde bulunan sağlık çalışanlarının farkındalık isteyen bu konuda da bilgilendirmede bulunmaları önem arz etmektedir. Ancak incelenen çalışmaların sonucunda sağlık profesyonellerinin organ bağıışında bulunma konusunda sayılarının az olduğu görülmüştür. İşin içerisinde olmalarına rağmen sağlık profesyonellerinin de organ bağıışı konusunda bilgi eksikliklerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Akalın ve Abişin 2019 yılında yaptığı çalışmanın sonucunda bu konuda bilimsel yayın eksikliğinin olduğu ve en önemli engellerden birinin bağıış eğitimi verenlerin yetersizliği olduğu görülmüştür. Sağlık profesyonellerinin bağıış sayısının az olmasında bilgi eksikliği dışında başka faktörler de yer almaktadır. Çalışmalar incelendiğinde bu faktörler arasında; vücut bütünlüğü konusunda endişeler, dini açıdan kararsızlıklar, beyin ölümü tanısı konusunda belirsizlikler, isteksizlik, güvensizlik ve korku yer almaktadır. Tüm bu faktörler toplumda farkındalık oluşturma ve bağıışa teşvik etme konusunda sağlıkçıların yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Bu sonuçlar neticesinde sağlık profesyonellerine öğrencilik dönemlerinden itibaren başlayarak ve devamında da organ bağıışı konusundaki bilgi eksikliklerini ve endişelerini gidermek amacıyla eğitimler düzenlenmeli ve bu eğitimlere gereken önem verilmelidir.

Makale	Yıl/ Yazarlar	Çalışma Örneklemi	Çalışma Yöntemi	Çalışma Sonuçları ve öneriler
Sağlık çalışanlarının organ bağış hakkında bilgi, tutum ve davranışları	2019 İbrahimoğlu ve arkadaşları	n=460 Tanımlayıcı	Mart-Haziran 2016 tarihleri arasında Türkiye'deki iki üniversite hastanesinde çalışan sağlık çalışanları üzerinde yapılmıştır. Çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, sağlık çalışanlarına organ bağışında bulunup bulunmadıkları, ikinci aşamada ise, katılımcılara sosyodemografik özelliklerini, organ bağış konusundaki bilgi, tutum ve davranışlarını sorgulayan anket uygulanmıştır.	Çalışma sonucunda sağlık çalışanlarının organ bağış konusunda bilgi eksiklikleri olduğu ve organ bağış yapmanın öneminin yeterince vurgulanmadığı bulunmuştur. Organ bağış konusunda eğitim faaliyetlerine güçlü bir ihtiyaç olduğu önerilmektedir.
Hekimlerin organ bağış konusunda bilgi tutum ve davranışları	2017 Keten ve arkadaşları	n=267 Prospektif	Çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi, Necip Fazıl Devlet Hastanesi ve Alle Sağlığı merkezlerinde çalışan hekimler üzerinde yapılmıştır. Katılımcılara sosyodemografik özelliklerini, organ bağış konusundaki bilgi, tutum ve davranışlarını sorgulayan anket uygulanmıştır.	Çalışmada hekimlerin organ bağış konusunda önemli bilgi eksiklikleri olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca hekimlerin organ bağış için kayıt yapma ve organ bağış yapma isteğinin düşük olduğu belirlenmiştir. Organ bağışının yaygınlaştırılması açısından eğitimlerin düzenlenmesi, hekimlerin bilgilendirilerek hastalarına da bu konuda bilgi vermeleri gerektiği önerilmektedir.
Hemşirelerin Organ Bağış Tutumlarının Merhamet Duygularıyla İlişkisinin Değerlendirilmesi	2021 Bektaş ve arkadaşları	n=200 Kesitsel- Betimleyici	Çalışmanın örneklemine numune ve üniversite hastanesinde çalışan 680 hemşire dâhil edilmiş olup organ bağış kartı olan (100 birey) ve olmayan (100 birey) toplam 200 hemşire çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Veriler Tanıtıcı Bilgiler Formu, Organ Bağış Tutum Ölçeği (OBTÖ) ve Merhamet Ölçeğiyle (MÖ) toplanmıştır. Verilerin analizinde Frekans, Yüzde, Pearson Momentler Çarpımı, korelasyon analizi, t Testi, Tek Yönlü Varyans analizi (ANOVA), Durbin Watson testi, Basit Doğrusal Regresyon analizi, Dunnett T3 Post Hoc testi, LSD Post Hoc testi, Mann Whitney U testi, Cronbach Alfa testi kullanılmıştır.	Çalışma sonucunda merhamet duygusunun organ bağış tutumlarının üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Organ bağışına yönelik eğitim ve programlar yapılarak kişilerin daha çok bilinçlendirilmesi, organ bağış için sağlık profesyonellerini teşvik edici stratejilerin yaygınlaştırılması ve organ bağış ile ilgili kaygılara yönelik araştırmalar yapılması önerilmiştir.

Makale	Yıl/ Yazarlar	Çalışma Örnekleme	Çalışma Yöntemi	Çalışma Sonuçları ve öneriler
Konya ilindeki Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Organ Bağışı Hakkındaki Bilgi Tutum ve Davranışları	2018 Kurt ve arkadaşları	n=1125 Tanımlayıcı	“Birinci Basamak Çalışanlarının Organ Bağışı ile İlgili Algı ve Bilgi Düzeylerinin Araştırılması” başlıklı anket formu, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı tarafından 21 Haziran-31 Ağustos 2017 tarihleri arasında internet üzerinden Konya ilinde çalışan tüm birinci basamak sağlık çalışanlarına gönderilmiştir. Toplam 1.400 kişilik hedef kitleden 1.125’i katılım sağlamıştır. Anket sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde SPSS (Statistical Package for Social Science) 23.0 programı kullanılmıştır. Veriler, yüzde ve ortalama kullanılarak değerlendirilmiştir.	Organ bağışı yapan sağlık çalışanlarının sayısının az olduğu, organ nakli ve bağışının önünde psikolojik etkilerin olduğu sonucuna varılmıştır. Sağlık çalışanlarının hasta ve hasta yakınları ile olan yakın iletişimlerinden dolayı organ bağışının artırılması çalışmalarında anahtar role sahip oldukları görülmüştür. Bu kişilerin potansiyel vericileri saptayarak organ bağışına yönlendirmeleri, örnek olması açısından organ ve doku nakli konusunda kendilerinin bağışçı olması önerilmektedir. Sağlık çalışanlarının organ bağışı konusunda yaklaşımlarının bilinmesi ile bu alandaki etkinliklerini artırmanın mümkün olacağı düşünülmüştür.
Sağlık Çalışanlarının Organ Nakli ve Bağışı Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi	2018 Ertaş ve arkadaşları	n=300 Tanımlayıcı	Araştırmada nicel araştırma deseni kullanılmış olup tanımlayıcı nitelikte bulgular ortaya konulmuştur. Çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında anket formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket Saritaş (2005) tarafından geliştirilmiş olup Konya’da faaliyet gösteren bir kamu hastanesinde çalışan 300 sağlık personeline uygulanmıştır. Kullanılan anketin Cronbach Alpha değeri 0.82 olarak hesaplanmıştır. İstatistiksel analizler bilgisayar ortamında yapılmıştır.	Sağlık çalışanlarının organ nakli ve bağışı konusunda bilgi düzeylerinin düşük olduğu sonucu ele edilmiştir. Bunun nedenleri arasında mesleki eğitim sırasında bu konuda bilgilendirilmemeleri, yeterli hizmet içi eğitimin yapılmaması ve organ nakli konusunda nereden bilgi alabileceklerini bilmemeleri gelmektedir. Özellikle tıp fakültesi ve sağlık meslek lisesi öğrencilerine eğitimleri sırasında ve çalışmaya başladıkları zaman, organ bağışı konusunda hizmet içi eğitim verilmesi önerilmektedir.
Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ/Doku Nakli ve Bağışına Yönelik Bilgi, Tutum ve Yaklaşımları	2021 Şapulu Alakan ve arkadaşları	n=150 Tanımlayıcı	Çalışma İstanbul ilinde 3 farklı eğitim araştırma hastanesinin YBÜ’sünde 150 katılımcı ile tamamlanmıştır. Araştırmada veriler, YBÜ hemşirelerine yönelik hazırlanan anket formu uygulanarak toplanmıştır. Veriler yüzdelik ve Kikare testleri kullanılarak değerlendirilmiştir.	Çalışma sonucunda sağlık profesyoneli olmaları ve nakli ile ilgili birimlerde çalışmaları nedeniyle daha bilgili ve duyarlı olması beklenen YBÜ hemşirelerinin bilgi eksikliğinin olduğu görülmüştür. Meslek edinme sürecinde ve hizmet içi eğitimlerde organ bağışına yer verilerek eksikliğin giderilebileceği önerilmektedir.

Makale	Yıl/ Yazarlar	Çalışma Örneklemi	Çalışma Yöntemi	Çalışma Sonuçları ve öneriler
Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Organ Bağışı Hakkındaki Görüş ve Davranışlarının Belirlenmesi	2018 Şen ve arkadaşları	n=200 Nitel	Araştırma örneklemini Dicle Üniversitesi Hastanelerinde çalışan 200 hemşire oluşturmuştur. Veriler 25 soruluk anket formu ile Mart-Eylül 2017 tarihleri arasında birebir görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Veriler SPSS 20,0 paket programı ile yüzdelik ve Ki-kare analizleri kullanılarak değerlendirilmiştir.	Hemşirelerin büyük bir bölümünün organ bağışına sıcak baktığı, ancak bağış konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Hemşirelerin bilgi eksikliği ile toplumu bağışa teşvikte yetersiz kalabileceği sonucuna varılmıştır. Lise, lisans ve sonrası eğitimlerde organ bağışı konusunda daha fazla önem göstermek gerektiği önerilmektedir.
Organ ve Doku Bağışının Sağlık Profesyonellerinin Perspektifinden Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma	2019 Akalin ve arkadaşları	n=9 Nitel	Çalışma Aralık 2018- Ocak 2019 tarihleri arasında, dış hekim, doktor fizyoterapist, eczacı, sağlık yöneticisi, hemşire, organ ve doku nakli koordinatörü, koordinatör yardımcısı mesleklerinden dokuz kişi ile görüşme gerçekleştirilerek yapılmıştır. Görüşme süresi toplamda 151,97 dakika sürmüştür. Görüşmeler sonucu beş ana boyut belirlenmiştir: "Bilgi Düzeyi, Üç Boyutta Tutum, Tutuma Yön Verenler, Mesleki Faaliyetler ve Öneriler" olarak sıralanmıştır.	Sağlık profesyonellerinin hem kendilerinin hem de halkın organ ve doku bağışı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bu konuda bilimsel yayın eksikliğini olduğu görülmüştür. Sağlık profesyonellerinin organ ve doku bağışı konusunda önlerinde bulunan en önemli engeller; bağış eğitimi veren kişilerin yetersizliği, organ ve doku alımı biçimi, beyin ölümü tanısının belirsizliği ve dini yandan tatmin edici netliğin bulunmaması şeklinde sıralanmıştır. Konu hakkında dini kararların net olarak belirlenmesi, sosyal medyadan destek alınması, göz önünde bulunan kişilerin bağışı destekleyecek mesajlar vermesi, tüm sağlık profesyonellerine ve eğitim kurumlarına düzenli aralıklarla eğitimler verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, B., & Abiş T. (2019). Organ ve Doku Bağışının Sağlık Profesyonellerinin Perspektifinden Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (98), 130-141.
- Balcı, E., & Şahingöz, M. (2014). Hemşirelerin Organ Bağışına Bakışları. Cumhuriyet Medical Journal, 36 (4), 503-511.
- Bektaş, M., & Yıldırım, G. (2021). Hemşirelerin Organ Bağışı Tutumlarının Merhamet Uygularıyla İlişkisinin Değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 11 (2), 284-299.
- Demir-Doğan, M., Uzun, İ., Kaya, N., Ekinci, H., & Altınkaynak, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağışına Bakış Açısı ve Bilgi Düzeyleri. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 3 (2), 99-105.
- Ertaş, H., & Çiftçi-Kıraç, F. (2018). Sağlık Çalışanlarının Organ Nakli ve Bağışı Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi. 2nd International Social and Educational Sciences Symposium, Konya, Türkiye.
- Göz, F., & Şalk-Gürelli Ş. (2007). Yoğun bakım hemşirelerinin organ bağışı ile ilgili düşünceleri. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2 (5), 77-88.
- İbrahimioğlu, Ö., & Urhan, S. (2019). Knowledge, Attitudes, and Behaviors of Healthcare Workers About Organ Donation. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 6 (2), 142-149.
- Kara, S., Salman, Z., & Öngel, K. (2012). Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi sağlık personelinin organ bağışına bakışı. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 11 (1), 33-39.
- Keten, H.S., Işık, O., Üçer, H., Keten, D., Ersoy, Ö., & Ölmez, S. (2017). Hekimlerin Organ Bağışı Konusunda Bilgi Tutum ve Davranışları. Cukurova Medical Journal, 42 (4), 623-629.
- Kurt, B., Öztas, D., İter, H., Akbaba, M., Ozan, T., & Güneş, E. (2018). Konya İlindeki Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Organ Bağışı Hakkındaki Bilgi Tutum ve Davranışları. Sakarya Tıp Dergisi, 8 (3), 497-504.
- Orçun, Ç., & Görkey, Ş. (2014). Beyin Ölümü Kriterlerinin Tarihsel Gelişimi ve Kadavradan Organ Nakline Etkisi. Marmara Medical Journal, 27 (1), 69-74.
- Organ Nakli Hizmetleri Yönetmeliği. (2022, 9 Aralık). Resmî Gazete (Sayı:32038). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/12/20221209-3.htm>
- Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun (1979, 3 Haziran). Resmî Gazete (Sayı: 16665). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16665.pdf>
- Örer, A., & Oto, Ö. (1999). Düünden Bugüne Kalp Cerrahisi. GKDC dergisi, 7 (2), 1-6.
- Özdağ, N. (2001). Organ Nakli ve Bağışına Toplumun Bakışı. CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 5 (2), 46-55.
- Özmen, D., Çakmakçı-Çetinkaya, A., Sarızeybek, B., & Zeybek, A. (2008). Celal Bayar Üniversitesi Manisa Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Organ Bağışına İlişkin Bilgi ve Görüşleri. Tıp Bilimleri Dergisi, 28 (3), 11-8.
- Sıpkın, S., Şen, B., Akan, S., & Malak, A.T. (2010). Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanlarının Organ Bağışına Bakış Açılarının İncelenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 11 (1), 19-25.
- Şantaş, G., & Şantaş, F. (2018). Türkiye'de Organ Bağışının Mevcut Durumu ve Organ Bağışında Stratejik İletişimin Önemi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 9 (2), 163-168.
- Şapulu- Alakan, Y., & Aşıcıoğlu, F. (2021). Yoğun Bakım Hemşirelerinin Organ/Doku Nakli ve Bağışına Yönelik Bilgi, Tutum ve Yaklaşımları. Nobel Medicus, 17(1), 20-29.
- Şen, H., & Özaydın, Ö. (2004). Eskişehir İlindeki Bireylerin Organ Bağışı Hakkındaki Düşünceleri ile Sosyoekonomik Nitelikleri Arasındaki İlişki Yapısının İncelenmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (1), 95-116.
- Şen, M.A., Yakıt-Ak, E., & Evreüz, Y. (2018). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Organ Bağışı Hakkındaki Görüş ve Davranışlarının Belirlenmesi. Journal Of Social And Humanities Sciences Research, 5 (18), 493-500.
- Tetik, S., & Cebesoy, Ü.B. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Organ Bağışına ve Organ Nakline Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. Journal of Theoretical Educational Science, 11(3), 486-506.
- Tomruk, M. (2018). Konya İli Yoğun Bakım Çalışanlarında Beyin Ölümü, Organ Bağışı ve Nakli Konusundaki Farkındalık Ve Bilgi Düzeyinin Belirlenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yaşın- Tekizoğlu, F. (2018). Organ bağışı: Bireylerin Kararlarını Etkileyen Psikolojik Faktörler. Muhakeme Dergisi, 1(1), 21-35.
- Yazar, M. A., & Açıkgöz, M. B. (2016). Nevşehir İl Merkezinde Yaşayan Halkın Organ Bağışı ve Nakli Konusundaki Bilgi ve Tutumları. Turk J Anaesthesiol Reanim, 44 (5), 250-257.